

ALAPVETŐ JOGOK BIZTOSA
AZ ENSZ NEMZETI EMBERI JOGI INTÉZMÉNYE

Az alapvető jogok biztosának

JELENTÉSE

az AJB-4202/2022. számú ügyben

A Regens Wagner Otthonban tett látogatással összefüggésben

Előadó: dr. Filip Ildikó, dr. Borza Beáta

Érintett szerv: Regens Wagner Otthon

2022.

**Az alapvető jogok biztosának
Jelentése
az AJB-4202/2022. számú ügyben**

A vizsgálat megindítása

Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.) 18. § (4) bekezdése rögzíti hivatalból indított eljárási jogosultságomat. A hivatkozott jogszabályhely szerint a hivatalból indított eljárás természetes személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érintő visszásság kivizsgálására *vagy egy alapvető jog érvényesülésének átfogó vizsgálatára irányulhat*. Az Ajbt. a 2007. évi XCII. törvénnyel kihirdetett, a fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló ENSZ Egyezmény végrehajtásának segítésére, védelmére és ellenőrzésére is kötelez, valamint kiemelt feladatként nevesíti a gyermekek és a fogyatékosok jogainak védelmét.¹

A bentlakásos intézményben élő fogyatékos személyek helyzetének figyelemmel kísérése érdekében a Somogy megyében található Regens Wagner Otthon fogyatékos személyeket ellátó intézményében (a továbbiakban: Otthon) 2022. november 16-án személyesen tettem látogatást.

Az Otthonban ellátott fogyatékos személyek helyzetének figyelemmel kísérésén, és jogaiknak érvényesülése szempontjain alapuló, szűkebb fókuszú ombudsmani látogatásról készült alábbi jelentés az intézmény vezetője által elmondottakat, továbbá az Otthonban élők körülményeinek megtekintése alapján levont következtetéseket és megállapításokat tartalmazza.

Az érintett alapvető jogok és alkotmányos elvek

- *Az emberi méltósághoz való jog* [Magyarország Alaptörvénye (a továbbiakban: Alaptörvény) II. cikk „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”];
- *A fogyatékosokkal élők kiemelt védelme*: „Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.” [Alaptörvény XV. cikk (5) bekezdés];
- *A testi és lelki egészséghez való jog*: „Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.” [Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdés].
- *Az egyenlő bánásmód követelménye és az esélyegyenlőség előmozdításának elve* [Alaptörvény XV. cikk (1)-(2)-(5) bekezdés „A törvény előtt mindenki egyenlő. Minden ember jogképes. Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja. Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.”

¹ Lásd Ajbt. 1. § (2) bekezdés a) pont, és 1. § (3) bekezdés

Az alkalmazott jogszabályok

- Alaptörvény
- Ajb.
- A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény (a továbbiakban: Szocvtv.)
- Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.)
- A fogyatékos személyek jogairól szóló ENSZ Egyezmény és az ahhoz kapcsolódó fakultatív jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 2007. évi XCII. törvény;(a továbbiakban: CRPD)
- A fogyatékos személyek jogairól és a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI törvény (a továbbiakban: Fot.)
- A személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet (a továbbiakban: SzCsM r.)

A megállapított tényállás

Az intézmény képviselőjében Balla Andrea intézményvezető asszony fogadott. Az intézményvezető bemutatta az Otthont, körbevezetett az intézmény területén illetve beszámolt a működést segítő foglalkoztatási modellről, valamint tájékoztatást nyújtott a COVID járvány kapcsán megtett intézkedésekről és az intézményben lakók járványban való érintettségéről.

Az intézményről

Az Otthont a Regens Wagner Közhasznú Alapítvány (a továbbiakban: Alapítvány) hozta létre 2000-ben az értelmi fogyatékos személyek társadalmi integrációjának elősegítésére, ennek érdekében a fogyatékos személyek lakóhelyének és ellátásának biztosításán túl munkát és megélhetést biztosít az intézmény a bentlakásos és a nappali szolgáltatásait igénybe vevő fogyatékos személyeknek. Szakmai működésében az Otthon az 1800-as évekig visszanyúló bajorországi mintát követi, az intézmény létrehozásához az Alapítvány szakmai és anyagi támogatást is kapott Németországból.

A Balatonmáriaifürdő központjában létrehozott és működtetett Otthonban középsúlyos és halmozottan sérült fogyatékos személyeknek nyújtanak bentlakásos és átmeneti ellátást. Az intézmény tartós elhelyezésre 26, míg átmeneti elhelyezésre 5 férőhellyel rendelkezik. Az Alapítvány a fogyatékos személyek otthona mellett maximum 30 fő részére nappali ellátását nyújt, és legfeljebb 42 fő részére fejlesztő és akkreditált rehabilitációs foglalkoztatás biztosít. A 2017 óta Balatonkeresztúron működő Támogatott lakhatás (TL) házában 7 főt tudnak fogadni.

Ezen felül az Alapítvány akadálymentes vendégházat működtet az intézmény területén, ahol a lakókat akkreditált rehabilitációs foglalkoztatásban tudják alkalmazni. A vendégház bevételeiből egészíti ki az Otthon a tevékenység végzéséhez szükséges forrásokat.

Az Otthon az ország egész területéről fogadja a 18. életévüket betöltött fogyatékos személyeket. Jelenleg 20 és 55 év közöttiek a lakók, 30 év körül van az átlag életkor. Több lakó

gyermekvédelmi intézményből érkezett, a lakók jelentős hányada cselekvőképességet teljesen korlátozó gondok miatt áll, és két kerekesszékes személy él az Otthonban.

Az Otthon jelenlegi éves költségvetése kb. 180 millió Ft, az intézményi térítési díj 3550.- Ft/nap. Ettől eltérő lehet a személyi térítési díj összege, amelynél az ellátottak jövedelmét is figyelembe veszik. Figyelemmel arra, hogy valamennyi ellátott dolgozik és munkabért kap, a jövedelmeket a térítési díjba beszámítják.

Az intézmény napi ötszöri étkezést biztosít a lakóknak. Az ebédet egy közeli étteremből szállítják, ha eltérő, speciális étrendre van valakinek szüksége, az is megoldható a külső szállítóval.

A lakók szabadon mozoghatnak, elhagyhatják az intézmény területét. A lakók igényei szerint jelentkező árucikkeket (pl. édesség, dezodor) vásárolni a gondozók járnak és az ellátottak kívánsága szerint veszik meg a szükséges dolgokat, mivel az ellátottak a pénz értékével, kezelésével nincsenek tisztában. Az intézményben nincs alkohol fogyasztás, illetve csupán egy lakó dohányzik.

Az intézmény jó kapcsolatot ápol a helyi önkormányzattal. A település rendezvényein az intézmény lakói a kezdetektől rendszeresen részt vesznek. Ezáltal az intézmény lakóit a helyi közösség az évek során megismerte és elfogadta. Az alapítvány aktív tagja az Értelmi Sérülteket Szolgáló Társadalmi Szervezetek és Alapítványok Országos Szövetségének (ÉTA) és a CÉHálózatnak (Civil Érdekvédelmi Hálózat).

Személyi és tárgyi feltételek

Az Otthon épülete helyi műemlékvédelem alatt áll, a teljes rekonstrukció idején az eredeti, 1800-as években épült szálloda funkcióit integrálva korszerű, teljesen akadálymentes épületet alakítottak ki, mely nagyon jó állapotban van kívülről, belülről egyaránt. (A rendszerváltást megelőzően SZOT gyermeküdülő működött az területen.)

A főépület földszintjén étkező, és a vendégház vendégei számára reggeliző helyiség található, ezek mellett könyvtárszoba (a kiscsoportos fejlesztés is itt zajlik), játékszoba, iroda helyiségek és mosdók kerültek itt kialakításra, és itt vannak a lakók szobái. Az ellátottak kétágyas szobákban élnek, melyek világos, megfelelően tágas és modern bútorokkal felszerelt helyiségek. A szobákhoz fürdőhelyiség is tartozik, amelynek takarítása a szobával együtt a lakók feladata. Ehhez természetesen segítséget is kapnak, de az önálló életvitel kialakítására ösztönzik az ellátottakat. A kerekesszékes lakók/vendégek számára az akadálymentes szobák kissé nagyobbak, általában a lakók magukkal hozhatják saját holmijukat is, és lehetőség van párok együttes elhelyezésére is.

Az emeleti szobákba lépcsővel és lifttel lehet feljutni. Az emeleten, továbbá egy a főépülettől különálló épületben található a vendégház szobái. Az Otthon fogyatékos lakói nincsenek elkülönítve a vendégház lakóitól.

Egy konferencia- és tornaterem is tartozik az Otthonhoz, amely jelenleg – tekintettel a munkák jelentős mennyiségére – az akkreditált foglalkoztatásnak ad helyet.

A látogatás idején az Otthonban 26 személy él, további 4 személy intézményi várólistán szerepel. A nappali ellátásban 15 fő vesz részt, és 6 személy (3 pár) él a TL házban.

Az intézmény egészségügyi alapellátását szerződés alapján a település háziorvosa látja el, aki az intézményi rendelési idején túlmenően szükség szerint bármikor elérhető.

Az Otthon szakdolgozó létszáma 24 fő, napközben 2, éjszaka 1 fő ápoló-gondozó van az ellátottak mellett.

Az Otthon 2 személyautóval és egy kisbusszal rendelkezik, amivel a foglalkoztatáson előállított dolgokat szállítják.

Az *ellátottjogi képviselő* rendszeresen látogatja a lakókat, akik panaszait az Otthon dolgozói felé is megfogalmazhatják, segítséget kérhetnek minden ügyükben, és érdekképviseleti fórum is működik az intézményben.

Foglalkoztatás

Az ellátottak számára fejlesztő foglalkoztatást, valamint a megváltozott munkaképességű személyek számára akkreditált munkahelyi foglalkoztatást biztosítanak.

A bentlakásos intézményben és a TL házban élők közül mindenki dolgozik. Az akkreditált foglalkoztatás a képességekhez igazodik. A vendégházat az akkreditált foglalkoztatás keretein belül működtetik. A vendégház 2006 óta „egyéb szálláshelyként” működik, 30 vendégszobájából 12 szoba akadálymentesített, és elsődlegesen (de nem kizárólag) fogyatékos személyek üdültetésével foglalkoznak. Az ellátottak szobaasszonyi feladatokat, általános takarítást, közel 4 hektáron parkgondozást és konyhai feladatokat végeznek, mivel a szobákat reggelivel lehet igénybe venni. A vendégház és az intézményi textíliák tisztítása miatt mosodát is üzemeltetnek, ahol a fogyatékos személyek az akkreditált foglalkoztatás keretein belül kiegészítő munkát végeznek. Akkreditált foglalkoztatásban lehetőség van bér munkát – pl.: elektromotorok szétbontása – végezni, és kreatív tárgyakat készíteni a kerámia-, valamint a szövőműhelyben. Az akkreditált foglalkoztatásban napi 5 órában foglalkoztatják a lakókat.

A munkabíró képességükben korlátozottabb személyek a fejlesztő foglalkoztatás keretében dolgoznak, mivel nem tudnak komplex feladatokat elvégezni. E tevékenység keretében végzik például a használt csomagolóanyagok, nejlonzsákok válogatását és összehajtogatását, de lehetőség van többek között kézműves termékek készítésére, hímzésre, anyagok előkészítésére a szövéshez is.

A látogatás idején egy keszthelyi csokoládéüzem számára pecsételtek és hajtogattak csokoládédobozokat az otthon lakói.

Az intézmény járványérintettsége, a járványhelyzetben való működése

A COVID járvány idején az intézmény lakóit és személyzetét érintő komolyabb megbetegedés nem volt. A fertőzött személyeket, mivel az Otthon számos szobával rendelkezik, el tudták különíteni. A betegség minden esetben enyhe lefolyású volt.

A lezárás ideje alatt látogatókat nem fogadhattak a lakók, az egyébként nyitott intézmény területét nem hagyhatták el. Az Otthon a Balaton partján helyezkedik el, 4 hektáros park veszi körül, így a lakókat a bezártság nem viselte meg, a gondozók számos kültéri programot szerveztek az ellátottaknak.

A munkatársak közül néhányan a járvány első hulláma idején a megelőzés érdekében beköltöztek az intézménybe. A szükséges fertőtlenítőszer, maszkok, egyéb – a járvány megelőzését, illetve terjedését szolgáló – eszközök, a kezdeti nehézségeket követően zökkenőmentesen rendelkezésre álltak az Otthonban.

A lakók mindegyike rendelkezik okostelefonnal (tudja is kezelni), korlátozás nélkül használhatják a telefonjaikat, így a telefonos és online kapcsolattartás gördülékenyen működött az ellátottak és a hozzátartozók között. Az online kapcsolattartás biztosításához pályázati úton két laptopot is nyert az Otthon.

A vizsgálat megállapításai

I. A hatáskör tekintetében

Az alapvető jogok biztosának feladat- és hatáskörét, és az ennek ellátásához szükséges vizsgálati jogosultságokat az Ajbt. határozza meg. Az Ajbt. 18. § (4) bekezdése alapján az alapvető jogok biztosa a hatóságok tevékenysége során felmerült, az alapvető jogokkal kapcsolatos visszásság megszüntetése érdekében hivatalból eljárást folytathat. A hivatalból indított eljárás természetes személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érintő visszásság kivizsgálására vagy egy alapvető jog érvényesülésének átfogó vizsgálatára irányulhat. Az Ajbt. 1. § (2) bekezdésének d) pontja kimondja, hogy az alapvető jogok biztosa – különösen hivatalból indított eljárások lefolytatásával – megkülönböztetett figyelmet fordít a veszélyeztetett társadalmi csoportok jogainak védelmére.

A törvény 18. § (2) bekezdés a) pontja szerint az állami vagy önkormányzati feladatot ellátó szerv közszolgáltatást végző szervnek minősül. Az ombudsmani gyakorlat a *közszolgáltatást végző szervek* fogalmkörébe tartozónak tekinti a szociális ellátást nyújtó, így a fogyatékkal élő személyeket gondozó bentlakásos intézményeket, amelyekre az ombudsman vizsgálati jogosultsága – az Ajbt. hatásköri szabályai értelmében – egyértelműen kiterjed.

II. Az alapjogok és elvek tekintetében

Az alapvető jogok biztosa egy adott társadalmi probléma mögött álló összefüggésrendszer feltárása során autonóm, objektív és neutrális módon, kizárólag alapjogi érvek felsorakoztatásával és összevetésével tesz eleget mandátumának. Az ombudsmani intézmény megalakulása óta az országgyűlési biztos következetesen, zsinórmértékként támaszkodott az Alkotmánybíróság alapvető jogállami garanciákkal és az alapjogok tartalmával kapcsolatos elvi megállapításaira, valamint – az ombudsmani jogvédelem speciális vonásainak megfelelően – alkalmazta az alapjog-korlátozás alkotmányosságát megítélni hivatott alapjogi teszteket.

A jelentés megállapításaival összefüggésben ismételten hivatkozom arra, hogy az Alaptörvény vonatkozó rendelkezéseinek szövege az Alaptörvény Negyedik Módosításának hatályba lépését követően továbbra is nagyrészt megegyezik az Alkotmányban foglaltakkal, az alkotmányos követelmények és alapjogok tekintetében jellemzően nem tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek ellentétesek volnának az Alkotmány szövegével. Az Alkotmánybíróság a 22/2012. (V. 11.) AB határozatában arra mutatott rá, hogy *„az előző Alkotmány és az Alaptörvény egyes rendelkezései tartalmi egyezősége esetén éppen nem a korábbi alkotmánybírósági döntésben megjelenő jogelvek átvételét, hanem azok figyelmen kívül hagyását kell indokolni”*. Az Alkotmánybíróság ugyanakkor a 13/2013. (VI. 17.) AB határozatában azt emelte ki, hogy az adott határozatban vizsgált törvényi rendelkezések esetében már az Alaptörvény Negyedik Módosítása alapján jár el a korábbi alkotmánybírósági határozatokban foglaltak felhasználhatóságát illetően. A testület ennek kapcsán elvi érveléssel azt mondta ki, hogy *„az Alkotmánybíróság a hatályát veszített alkotmánybírósági határozat forrásként megjelölésével, a lényegi, az adott ügyben felmerülő alkotmányossági kérdés*

eldöntéséhez szükséges mértékű és terjedelmű tartalmi vagy szövegszerű megjelenítéssel hivatkozhatja, vagy idézheti a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket. Az indokolásnak és alkotmányjogi forrásainak ugyanis a demokratikus jogállamban mindenki számára megismerhetőnek, ellenőrizhetőnek kell lennie, a jogbiztonság igénye az, hogy a döntési megfontolások átláthatóak, követhetőek legyenek. A nyilvános érvelés a döntés indoklásának létalapja. A korábbi határozatokban kifejtett érvek felhasználhatóságát az Alkotmánybíróság mindig esetről esetre, a konkrét ügy kontextusában vizsgálja.”

Ha összevetjük az Alaptörvény XI. cikk (1)-(2) bekezdésében, a XV. cikk (5) bekezdésében, a XVI. cikk (1) bekezdésében, XX. cikk (1) bekezdésében foglaltakat a korábbi Alkotmány a 67. § (1) bekezdésének, 70/A §-ának, 70/D. § (1)-(2) bekezdésének valamint 70/. § (1) (2) bekezdésének a szövegével, akkor az állapítható meg, hogy a vizsgálat tárgyát képező alapvető jogok védelme tekintetében nem hoz olyan koncepcionális változást az Alaptörvény szövege, mely a korábbi alkotmánybírói gyakorlat elvetését, vagy jelentős tartalmi átértékelését alátámasztaná.

Így elvi megállapításaim megfogalmazása, az alapjogok értelmezése során – ellenkező tartalmú alkotmánybírói döntés megszületéséig – irányadónak tekintem az Alkotmánybíróság által mind az Alaptörvény hatályba lépését megelőzően, mind pedig az azt követően meghozott határozataiban, azok indokolásában kifejtett megállapításokat, következtetéseket.

1. Az emberi méltósághoz való jog.

Az Alaptörvény II. cikke alapján *az emberi méltóság* sérthetetlen, minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz. Az Alaptörvény hatályba lépését követően is hivatkozási pontot jelentő alkotmánybírói gyakorlat az emberi méltósághoz való joggal kapcsolatosan arra hívja fel a figyelmet, hogy a méltóság az emberi élettel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő. Az egyenlő méltósághoz való jog az élethez való joggal egységben azt biztosítja, hogy ne lehessen emberi életek értéke között jogilag különbséget tenni. Emberi méltósága és élete mindenkinek érinthetetlen, aki ember, függetlenül fizikai és szellemi fejlettségétől, illetve állapotától, és attól, hogy emberi lehetőségéből mennyit valósított meg, és miért annyit. A méltósághoz való jognak részét képezi az is, hogy minden embert másokkal egyenlő méltóságú személyként kell kezelni, vagyis az egyes emberek és embercsoportok között tilos indokolatlan, észszerűtlen különbséget tenni.

Az Alkotmánybíróság az ember életét és méltóságát egységben szemlélte, ezek nem választhatóak külön az ember társadalmi és biológiai dimenziójához fűzhető jogok. Az emberi méltósághoz fűződő jog az alkotmánybírói gyakorlatában nem a személy szubjektumától függő méltóságérzethez kapcsolódott, hanem azt jelentette, hogy a jog az életet az emberi minőséggel együtt ismeri el, és kapcsol ahhoz elidegeníthetetlen jogokat. Az emberi méltósághoz való jog a természetes személyek autonómiáját jelenti, az önrendelkezésüknek egy olyan, mindenki más rendelkezése alól kivont magja van, amelynél fogva az ember alany marad, s nem válhat eszközzé vagy tárggyá. A méltósághoz való jognak ez a felfogása különbözteti meg az embert a jogi személyektől, amelyek teljesen szabályozás alá vonhatók, nincs érinthetetlen lényegük. Az Alkotmánybíróság már az egyik első, 1990-ben hozott

döntésében kimondta, hogy az emberi méltósághoz való jog általános személyiségi jog, amelynek egyes fontos eleme az önrendelkezés szabadsága. E határozatban hívták fel a figyelmet arra, hogy az önrendelkezési jog – mint az összes különös személyiségi jog – az egyén autonómiáját, az egyéni döntés szabadságát védi.

Az Alaptörvény I. cikk (1) bekezdése alapján az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani, *védelmük az állam elsődrendű kötelezettsége*. A két évtizedes alkotmánybírói gyakorlat alapján állami szemszögből létezik az alapjogoknak *egy objektív intézményvédelmi oldala*: az egyén szubjektív (alanyi) jogának biztosításával, védelmével, érvényesülésével összefüggő tágabb értelemben vett pozitív állami kötelezettségeket összefoglalóan objektív *állami intézményvédelmi kötelezettségnek* nevezzük. Az objektív intézményvédelmi kötelezettség a negatív és pozitív állami kötelezettségekhez képest komplementer jellegű, vagyis feltételezi a szubjektív jog meglétét. Lényeges azt is leszögezni, hogy az állami intézményvédelmi kötelezettség tipikusan nem keletkezik az egyén oldalán alanyi jogokat, és az egyén részéről nem is kényszeríthető ki. Az Alkotmánybíróság töretlen és álláspontom szerint továbbra is irányadó megállapítása szerint az állam részéről garanciális feladatai ellátásához szükséges, hogy az egyes alanyi alapjogok biztosítása mellett az azokkal kapcsolatos értékeket és élethelyzeteket nemcsak önmagukban, az egyes egyedi igényekhez kapcsolódóan védje, hanem a többi alapjoggal összefüggésben kezelje. Az intézményvédelmi kötelezettségnek a testület szerint az alapjogokhoz kapcsolódó *értékekre* is ki kell terjednie. Az alapjog jogosultjai, valamint az állam különböző szempontjai és feladatai miatt az alapjog alanyi jogi, illetve objektív oldala nem feltétlenül fedi egymást. Az állam a szubjektív alapjog által védett körön túlmenően is meghatározhatja ugyanazon alapjog objektív, intézményes védelmi körét. Az Alkotmánybíróság megállapította azt is, hogy az *életvédelmi kötelezettség* – bár az alaptörvény külön nem nevesíti – azonban a korábbi Alkotmány 8. § (1) bekezdésének és az 54. § (1) bekezdésének együttes értelmezéséből következik. Az állam elsődrendű és alapvető fontosságú kötelezettsége az emberi élet védelme: nemcsak egyedi szinten, hanem *általában az emberi életet és létfeltételeket kell védenie*. Az állam objektív életvédelmi kötelezettsége az Alaptörvény I. cikk (1) bekezdésének, illetve a II. cikkének együttes értelmezéséből továbbra is levezethető.

2. A hátrányos megkülönböztetés tilalma, a fogyatékosokkal élők védelme

Az Alaptörvény XV. cikkének (2) bekezdése a korábbi Alkotmány 70/A.§-hoz hasonlóan tartalmazza a diszkrimináció tilalmát, mely szerint Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja. Az Alaptörvény XV. Cikk (4) bekezdése továbbá előírja, hogy Magyarország az esélyegyenlőség megvalósulását külön intézkedésekkel segíti, a XV. cikk (5) bekezdése emellett külön is kiemeli, hogy Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.

Az Alkotmánybíróság a 42/2012. (XII. 20.) AB határozatban megállapította, hogy az Alaptörvény XV. cikke változatlan tartalommal fenntartja az egyenlőség általános, nem csak az alapjogokra kiterjedő – vagy, ahogy az Alkotmánybíróság gyakran nevezte: a “jogegyenlőség” – követelményét és a hátrányos megkülönböztetés tilalmát. A két évtizedes,

töretlen, az Alaptörvény fenti rendelkezése alapján továbbra is irányadónak tekinthető alkotmánybírói gyakorlat rögzíti, hogy a *hátrányos megkülönböztetés tilalma* arra vonatkozik, hogy a jognak mindenkit egyenlőként, egyenlő méltóságú személyként kell kezelnie, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell a jogosultságok és kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni. A megkülönböztetés alkotmányossága tekintetében az Alkotmánybíróság két mércét alkalmazott.

Az alkotmányos alapjogok tekintetében megvalósuló egyenlőtlen bánásmód esetén annak alkotmányossága az alapvető jogok korlátozására irányadó szükségességi-arányossági teszt alapján ítéltető meg.

Bár az Alkotmány – ahogyan az Alaptörvény is – szövegszerűen csak az alapvető jogok tekintetében tiltotta a hátrányos megkülönböztetést, az Alkotmánybíróság szerint e tilalom, ha a megkülönböztetés sérti az emberi méltósághoz való alapvető jogot, kiterjed az egész jogrendszerre.

Az egyenlő bánásmóddal és az esélyegyenlőséggel összefüggésben érdemes arra is utalni, hogy az alapvető jogok biztosa számára az Ajbt. immár fontos célként fogalmazza meg a *leginkább veszélyeztetett társadalmi csoportokhoz* tartozó személyek jogainak fokozott védelmét, ugyanakkor eddig az országgyűlési biztosok – külön törvényi felhívás nélkül is – kiemelt figyelmet fordítottak az ebbe a csoportba tartozók alapvető jogainak a védelmére.

A töretlen ombudsmani gyakorlat alapján nyilvánvalóan e személyi körbe tartoznak a *hajléktalanok*, a *fogyatékossgal élő személyek*, az *idősek*, a *betegek*, ezen belül pedig kiemelten a *pszichiátriai betegek*, a *fogvatatottak*, továbbá ide sorolhatóak a 18 év alatti *gyermek*ek, sőt a 18 év feletti *fiatal felnőttek* is.

A felsorolt egyes társadalmi csoportok más és más okokból (például az egzisztenciális helyzetük, életkoruk, egészségi vagy mentális állapotuk miatt) minősülhetnek veszélyeztetettnek, a közös pont bennük egyfelől az, hogy helyzetük miatt kiszolgáltatottak valamennyi állami, közhatalmi beavatkozással szemben. Másfelől esetükben súlyos és közvetlen következményekkel járhat az is, ha az állam nem tesz eleget egyes alkotmányos feladatainak, a speciális, rászorultakat segítő szabályozás és gyakorlat kialakításával, fenntartásával kapcsolatos kötelezettségeit nem, vagy nem megfelelően látja el. Legyen szó ugyanakkor indokolatlan közhatalmi beavatkozásról, vagy éppen állami feladat, kötelezettség elmulasztásáról, az érintettek jog-, illetve érdekérvényesítő képessége minimális.

3. Az egészséghez való jog

Az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdése értelmében a testi és lelki egészséghez való jog érvényesülése, mint államcél az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint nem nélkülözheti a nemzetgazdaság mindenkori teherbíró képességének mértékét. Az Alkotmánybíróság utalt arra is, hogy általános ismervekkkel csak egészen szélső esetekre korlátozottan határozhatja meg az állami kötelezettség kritikus nagyságát, vagyis azt a szükséges minimumot, amelynek hiánya már alkotmányellenességhez vezet. Az 56/1995. (IX. 15.) AB határozat szerint a testi és lelki egészséghez való jogként meghatározott alkotmányi követelmény az államnak azt az alkotmányos kötelezettségét jelenti, hogy a nemzetgazdaság teherbíró képességéhez, az állam és a társadalom lehetőségeihez igazodva olyan gazdasági és jogi környezetet teremtsen, amely a legkedvezőbb feltételeket biztosítja a polgárok egészséges életmódjához, életviteléhez. Az

alkotmánybírósági gyakorlat szerint a testi és lelki egészséghez való jog tehát önmagában alanyi jogként értelmezhetetlen, állami – intézményrendszert fenntartó, működtető – kötelezettségként fogalmazódik meg, amely magában foglalja azt a kötelezettséget, hogy a törvényhozó a testi és lelki egészség bizonyos területein alanyi jogokat határozzon meg.

III. Az ügy érdemében

Az ombudsmani látogatás ez alkalommal nem csupán a COVID-19 járvány vonatkozásaival összefüggésben, hanem az Otthon működésének történeti előzményeivel, a fenntartó egyedülálló szakmai koncepciójával összefüggésben helyezte alapjogi fókuszba az intézményt. Amint azt valamennyi fogyatékoságüggyel foglalkozó jelentésemben kiemelem a Fot. legfontosabb elve szerint az államnak, a társadalom szervezeteinek és tagjainak oly módon kell tevékenységüket végezni, hogy az ne okozhasson olyan károsodást, amely fogyatékoság kialakulásához vezet, illetve *olyan körülményeket kell létrehozni, amelyben a fogyatékos emberek képesek lesznek teljesebb életre és a fogyatékoságukból fakadó terheik csökkenthetőek.*²

A tervezési, döntési folyamatok során kiemelten kell kezelni a fogyatékos személyek sajátos szükségleteit, és figyelemmel kell lenni arra, hogy a fogyatékos személyek a bárki által igénybe vehető lehetőségekkel csak különleges megoldások alkalmazása esetén élhetnek. A fogyatékos személyeket érintő döntések során tekintettel kell lenni arra, hogy a fogyatékos személyek a társadalom és a helyi közösség egyenrangú tagjai, ezért meg kell teremteni azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik számukra a társadalmi életben való részvételt.³ Az állam köteles gondoskodni a fogyatékos személyeket megillető jogok érvényesítéséről, a fogyatékos személyek hátrányait kompenzáló intézményrendszer működtetéséről a nemzetgazdaság mindenkorai lehetőségeivel összhangban.⁴

Amint azt a CRPD önálló életvitelről és a közösségbe való befogadásról szóló 19. cikke rögzíti, az Egyezményben részes államok elismerik *a fogyatékosággal élő személyek egyenlő jogát a közösségben való élethez és másokkal egyenlő szabad döntéshez való jogát*; minden szükséges és hatékony intézkedést megtesznek annak érdekében, hogy a fogyatékosággal élő személyek teljes mértékben élvezhessék e jogaikat és a teljes közösségi befogadást és részvételt, beleértve a következők biztosítását:

a) a fogyatékosággal élő személyeknek *másokkal azonos alapon lehetőségük van lakóhelyüknek és annak megválasztására, hogy hol és kivel élnek együtt, és nem kötelezhetőek bizonyos megszabott körülmények között élni*;

b) a fogyatékosággal élő személyek számára *hozzáférési lehetőséget biztosítanak többféle otthoni, intézményi és egyéb közösségi támogató szolgálathoz, beleértve azt a személyes segítséget, mely a közösségben éléshez és a közösségbe történő beilleszkedéshez, valamint a közösségtől való elszigetelődés és kirekesztődés megelőzése céljából* szükséges.

² Fot. 2. § (1) bekezdés

³ Fot. 2. § (3)-(4) bekezdés

⁴ Fot. 2. § (5) bekezdés

Az Otthon működési alapelvei, az Alapítók szándéka, az intézmény befogadó mérete (26 személyt lát el), személyi és tárgyi feltételei segítik és támogatják a fogyatékos személyek önálló életvitelének, méltó életkörülményeinek megvalósulását.

Az Otthonban élő valamennyi lakó akkreditált rehabilitációs foglalkoztatásban dolgozik, és/ vagy fejlesztő foglalkoztatásban vesz részt, a mindennapok a munka köré szerveződnek. Jövedelmüket a fizetendő személyi térítési díj megállapításánál figyelembe veszik. A lakók jövedelmükkel maguk rendelkeznek, vásárlásaikat a gondozók segítik, mivel a lakók a pénz értékével nincsenek tisztába.

A lakók orvosi ellátása rendezett. Az intézmény szerződéses háziorvosa a hivatalos heti rendelési idején túl igény esetén akár személyesen, akár telefonon bármikor elérhető. A sürgősségi ellátás a Szaplóczay Manó Marcali Kórházban, az ügyeleti ellátás Marcaliban működik. Napközben 2, éjszaka 1 fő ápoló-gondozó van az ellátottak mellett.

Az intézmény teljes körű ellátást nyújt, amelynek értelmében biztosítja a napi huszonnégy órás felügyeletet, valamint a folyamatos fűtés- és melegvíz-szolgáltatást, a napi rendszeres étkeztetést, amely szükség esetén speciális, diétás táplálkozást is magában foglal. Az intézménynek nincs saját konyhája, az ebédet külső étteremből szállítják az Otthonba.

Az Otthonban élők számára a foglalkoztatáson túl biztosítják a családi és társadalmi kapcsolatok fenntartásának feltételeit.

A párok együttélése nem akadályozott, az otthon szakemberei támogatják a párkapcsolatokat, ugyanakkor a gyermekvállalás körülményeit átbeszélték a párokkal, majd a fogamzásgátlást a nők kérésére gyógyszeresen oldják meg.

Intézményi bántalmazás sem a lakók között, sem dolgozó részéről az eddigi működés során – eltekintve kisebb személyes konfliktusoktól – nem fordult elő. Azokat a lakókat, akik nem tudnak beilleszkedni az otthon önellátásra fókuszáló rendszerébe, másik bentlakásos fogyatékos intézménybe irányítják.

Az Otthon kapuit nyitva tartják, a lakók szabadon mozoghatnak, önállóan elhagyhatják az intézmény területét.

A COVID járvány miatti intézményi látogatási tilalom alatt a kapcsolattartást a hozzátartozókkal telefonon és laptop segítségével oldották meg, ezeket az eszközöket minden ellátott tudta használni és rendszeresen éltek is a kapcsolattartás lehetőségével.

Tekintettel arra, hogy az intézmény működési tapasztalatai még nem érik el a 20 évet sem, és az ellátott fogyatékos személyek valamennyien munkaképesek, vagy a foglalkoztatásba bevonhatók az arra irányuló kérdésre, hogy állapotrosszabbodás, idősödés vagy bármely más a lakók egészségét érintő akut vagy krónikus helyzetben milyen hosszú távú működési stratégiát dolgoztak ki, nincs még egyértelmű válasz, az Otthon vezetése azonban készül a változó – jellemzően romló – egészségügyi helyzet megoldására.

Összegzés

A fentiek alapján megállapítható, hogy a Regens Wagner Otthon – nemzetközi kötelezettségnek, hazai jogszabályoknak, szakmai előírásoknak megfelelő – működésével és feladatellátásával kapcsolatban alapvető joggal összefüggő visszásság gyanúja nem merült fel. Az intézmény a fogyatékosokkal élő *személyek önálló életvitelét magas szinten* figyelembe véve működik, a lakók mentálhigiénés ellátása és szociális gondozása egyaránt biztosított.

Tekintettel az Intézményben tett látogatás fenti tapasztalataira és a rendelkezésemre álló információkra az Otthon működésével kapcsolatosan ombudsmani *intézkedést nem teszek.*

Budapest, 2022. az elektronikus dátumbélyegző szerint

Dr. Kozma Ákos